

УДК 811.131.1'255.4(045)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО МЕТОДУ О.Є. ПАХЛЮВСЬКОЇ

Клевана В.В.

Маріупольський державний університет

У статті розглянуто поняття «перекладацький метод», визначені основні характеристики досліджуваного поняття. На основі наукових праць про методи, стратегії та способи перекладу, розроблені О. Д. Швейцером, Т. В. Пастриком, В. Н. Комісаровим, був визначений коректний спосіб інтерпретації поняття «перекладацький метод». Схарактеризовані умови розвитку італійсько-українських літературних зв'язків, на підставі яких було окреслено завдання українського перекладознавства. Виявлено стилістичні особливості перекладів О. Є. Пахлювської на матеріалі перекладу герметичної поезії Дж. Унгаретті. У результаті дослідження був окреслений перекладацький метод О. Пахлювської – метод стилістично-культурної адаптації.

Ключові слова: перекладацький метод, італійсько-українські літературні зв'язки, герметична поезія, стилістичні особливості, стилістичні фігури, культурна адаптація, метод стилістично-культурної адаптації.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства істотним завданням перекладознавства залишається пошук та вибір відповідних методів та стратегій перекладу для відтворення українською мовою елементів інших культур та націй, зокрема, італійської, що лишається маловивченою на сучасному українському культурному просторі.

Передача територіальних, соціальних та культурних особливостей кожної окремої нації вимагає високого рівня перекладацької майстерності та володіння мовою, адже існує вірогідність часткового або цілковитого спотворення оригіналу, створення перекладачем штучного стилю, неспорідненого з задумом першотвору. Отже, одним із головних критеріїв адекватності перекладу є точність відтворення концепту першотвору, що передбачає якісний підбір методів, засобів та стратегій перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням методів, стратегій та способів перекладу, їх характеристикам присвячували свої праці багато лінгвістів, серед яких О. Д. Швейцер. Він розвиває думку про два головні етапи, які лежать в основі перекладацького процесу: вироблення стратегії перекладу та визначення конкретного мовного втілення цієї стратегії (сюди належать різноманітні конкретні методи – «перекладацькі трансформації», що утворюють технологію перекладу) [7, с. 65].

Інший лінгвіст, В. Н. Комісаров, успадковує ідеї О. Швейцера. Він більш детально описує перекладацькі «трансформації». А саме відокремлює: транскрибування, транслітерація, калькування та лексико-семантичні заміни [2, с. 159].

Т. В. Пастрик підходить до процесу перекладу з іншої точки зору, наближуючись до більш чіткого уявлення про «перекладацький метод». Лінгвіст виділяє три групи перекладацьких «стратегій»: конативні (сукупність перекладацьких методів, які спрямовані на визначення смислового наповнення вихідного тексту та здійснення впливу на читачів тексту перекладу, задуманого автором першотвору); особистісні перекладацькі методи (сприймання, інтерпретація та породження першотвору, які визначаються рисами характеру перекладача); когнітивно-лінгвістичні стратегії (методи, що ґрунтуються на лінгвістичних та текстових знаннях перекладача: знання про когнітивну, естетичну, емоційну, інфор-

маційну сферу та особливості її вербалізації) [4, с. 42–47].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі в науковій літературі не досягнуто однастайності в інтерпретації поняття «перекладацький метод», не знаходимо його точного формулювання і в працях лінгвістів-науковців, адже, після проведеного аналізу наукових праць з теорії перекладу доречно зазначити, що думки мовознавців, лінгвістів та перекладачів, а саме: О. Д. Швейцер, В. Н. Комісаров та Т. В. Пастрик розбігаються у тому, що є основою «перекладацького методу», яким є точний зміст цього поняття, бо і словники не надають його визначення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення особливостей «перекладацького методу» О. Є. Пахлювської на матеріалі перекладу герметичної поезії Дж. Унгаретті.

У дослідженні вважаємо за доцільне розглянути поняття «перекладацький метод» як сукупність стратегій, способів, дій перекладача націлених на досягнення адекватної передачі змісту першотвору, збереження його граматичних, лексико-стилістичних та синтаксичних ознак.

Виклад основного матеріалу. Розгляд наукових праць, присвячених поняттю «перекладацький метод», дав змогу визначити, що «перекладацький метод» інтерпретується як можливість реалізації певних перекладацьких цілей, які поставив перед собою перекладач. У більшості наукових робіт, таких науковців, як О. Д. Швейцер, В. Н. Комісаров, Т. В. Пастрик, «перекладацький метод» розглядається як комплексне процесуальне явище: етапи та реалізація методів перекладацької діяльності спрямовані на досягнення однієї мети – відтворення тексту оригіналу, який абсорбуватиме функціональні домінанти тексту оригіналу, які є головними критеріями еквівалентності перекладу.

Досліджуючи італійсько-українські літературні зв'язки О. Пахлювська підкреслює: «Італійсько-українські літературні зв'язки представляють яскраву сторінку в історії не лише українсько-західноєвропейських, а й світових культурних взаємин. Їх специфічність та складність полягає у відмінності умов формування історичних доль італійської та української культур, котрі, як може здатися на перший погляд, мало надаються до зіставлення. Завданням укра-

їнського перекладознавства безсумнівно лишається створення умов для міжкультурного обміну літературною спадщиною, зокрема з Італією, чії доробки і досі лишаються не осягненими на українському культурному просторі» [5, с. 15].

Оксана Пахльовська – відома українська письменниця, перекладач, культуролог, професор Римського університету «Ла Сап'єнца». Її літературна та перекладацька творчість представляє фундамент для осягнення українським читачем італійської культури, національних літературних особливостей.

На сучасному етапі О. Є. Пахльовська є однією з провідних перекладачів італійської літератури, завдяки її працям та перекладам представляється можливим вивчати італійську культуру та традиції. Доцільно провести аналіз перекладів О. Пахльовської та виявити їх стилістичні особливості.

Вміння перекладати поетичні твори є однією з ознак майстерності перекладача, адже кожен поетичний твір завжди має власну специфіку, відрізняється багатогранністю жанрів та поетичних фор, та різниться римуванням (послідовним, перехресним та вибірковим).

Отже, «відкритим питанням залишається об'єктивність перекладача у процесі відтворення поетичного тексту, в особливості передачі його стилістичних властивостей», – зазначає І. С. Алексєєва [1, с. 67–69].

Поетичні твори українською мовою Джузеппе Унгаретті є одним із прикладів перекладацької майстерності О. Пахльовської. Дж. Унгаретті є одним із представників поетичної школи герметизму. Поезія школи герметиків послуговується відсутністю рими, проте строгою наявністю ритму та фонологічного рисунка.

Розглянемо вірш Дж. Унгаретті «*San Martino del Carso*» («Сан Мартіно дель Карсо») та проаналізуємо його український переклад [6, с. 137]. Зазначимо, що особливістю стилю поезій Унгаретті є відсутність розділових знаків, що створює для денотата враження цілності та єдності думок у творі.

<i>Di queste case non è rimasto che qualche brandello di muro</i>	<i>Від цих будинків залишилось хоч каміння</i>
<i>Di tanti che mi corrispondevano non è rimasto neppure tanto Ma nel cuore nessuna croce manca E' il mio cuore il paese più straziato</i>	<i>Од тих котрі мене любили нічого не лишилось В моєму серці потьмянілий хрест Серце найбільш зруйнована країна</i>

Образ країни, зруйнованої війною, Сан Мартіно дель Карсо, для поета є еквівалентом руйнувань, прихованих у його серці, викликаних болісними втратами багатьох дорогих йому друзів. Лірика побудована на грі сентиментальних, а також словесних контрастів: *Di queste case non è rimasto che qualche brandello di muro; Di tanti che mi corrispondevano non è rimasto neppure tanto*. О. Пахльовська влучно відтворює стиль

автора, продовжуючи грати на емоційності, що знаходить і словесне вираження: *Від цих будинків залишилось хоч каміння; Од тих котрі мене залили нічого не лишилось*.

Для того, щоб наділити поезію певною лаконічністю через відсутність рими та ритму, Дж. Унгаретті вдається до прийому *aliterazione* та *асонансу*. Ці тропи простежуються у наступному: повторення італійської літери *a*: *case-rimasto-qualche-tanti-tanto-manca-straziato*, а також приголосних *r*: *rimasto-brandello-muro-corrispondevano-neppure-cuore-croce-straziato*, та *c*: *ma nel cuore-nessuna-croce-manca*.

Говорячи про відтворення структури поезії, можемо зазначити, що ліричний твір складений з чотирьох строф, що також унаслідуються в українському перекладі О. Пахльовської. Перші дві строфи Унгаретті зв'язує анафорою: «*di queste case ... di tanti*», що відтворено в перекладі на українську мову: «*від цих... од тих*». Останні дві строфи пов'язані паралелізмом: *ta nel cuore ... è il mio cuore* (*В моєму серці – серце*), а також аналогією: *cuore – paese* (*серце – країна*).

Розглянемо інший поетичний твір Дж. Унгаретті, що також є свідченням перекладацької майстерності О. Пахльовської [6, с. 144]. Поезія «*Finale*» («Фінал»), вирізняється іншим стилем написання та наявністю пунктуації:

<i>Più non muggisce, non sussurra il mare, Il mare.</i>	<i>Вже більше не шумить і не шепоче море, Море.</i>
<i>Senza i sogni, incolore campo è il mare, Il mare.</i>	<i>Без кольору без сну без звуку поле море, Море.</i>
<i>Fa pietà anche il mare, Il mare.</i>	<i>І милосердя просить навіть море, Море.</i>
<i>Muovono nuvole irriflesse il mare, Il mare.</i>	<i>І хмари вже давно пливуть крізь море, Море.</i>
<i>A fiumi tristi cedè il letto il mare, Il mare.</i>	<i>Аквамарину дим печальний море, Море.</i>
<i>Morto è anchelui, vedi, il mare, Il mare.</i>	<i>Ти бачиш, мертве навіть море, Море.</i>

У поетичному творі «Фінал» знаходимо як анафору, так і епіфору: «*mare*» – «*море*» – центральна фігура поезії Унгаретті. О. Пахльовська відтворює і розділові знаки ліричного твору, які слугують для акцентуації уваги читача на зверненні до Моря.

Читач повинен бачити і зрозуміти, чому Дж. Унгаретті за допомогою структури поезії та авторської лексики намагається створити в читацькому розумінні образ, який він описує. Море є символом людини, яка мовчить, не реагує і не хоче перевантажувати саму себе сумними подіями війни. Лірика спонукає людину реагувати і відновлювати власні «кольори».

Однією з стилістичних фігур твору є також *анастрофа* (зміна прямого порядку слів у словосполученні на непрямий без порушення змісту), яку частково збережено у перекладі: *Fa pietà anche il mare – I милосердя просить навіть*

море. Застосування дієслів «*muggire*» (шуміти) та «*sussurare*» (шепотіти) уможливорює ідентифікацію моря із почуттями автора. Отже, можемо спостерігати й персоніфікацію: ***Più non muggisce, non sussurra il mare – Вже більше не шумить і не шепоче море.***

Поетичний твір «Фінал» пронизаний такою стилістичною фігурою, як парафраз: *Il mare non muggisce più, non sussurra* (Вже більше не шумить і не шепоче море); *anche il mare fa pietà* (І милосердя просить навіть море). Часто зустрічається у творі і алітерація, що властива герметичній поезії, наприклад, італійська літера **m**: ***muggisce-mare-campo-muovono-morto.***

Таким чином, перекладач, здійснюючи свою професійну діяльність залежить безпосередньо від стилю, римування, віршового розміру, літературних форм та прийомів ліричного твору, завдяки яким задумана автором концепція буде зрозумілою для денотата [3, с. 104].

Тож, можемо зазначити, що переклад О. Є. Пахльовської максимально точно передає задум Дж. Унгаретті: збережено структуру ліричного твору, передані стилістичні фігури та кількість строф.

О. Пахльовській при перекладі поезії герметиків, зокрема Дж. Унгаретті, вдалося передати наступні стилістичні особливості:

1. Поезія герметиків – це своєрідна поезія вільного вірша, проте при перекладі потрібно звертати увагу на кількість строф та рядків, а також на наявність розділових знаків, що було збережено при перекладі.

2. Збереження фонологічного рисунку (алітерація та асонанс) при перекладі поезії, оскільки ці прийоми використовуються для того, щоб компенсувати відсутність рими та ритму.

3. Врахування особливостей стилю кожного поета (поетичні твори Дж. Унгаретті у більшості послуговуються відсутністю розділових знаків).

Сама письменниця та перекладач акцентує на тому, що завданням перекладу є не тільки необхідність відтворення засобами іншої мови конкретного художнього тексту. Перед перекладачем постає насамперед проблема осягнення національної поетичної традиції – чи не найскладніша з усіх проблем перекладацької практики. Ця традиція є надзвичайно важливим естетичним орієнтиром у неосвоєному просторі чужої культури. Однак перекладач, який вперше розпочинає вивчення певної літератури, на початку ще не володіє її традиціями, а діє в межах своєї традиції власної культури. Тому, підкреслює Пахльовська, в процесі освоєння чужої літератури йому важко уникнути певних смислових зміщень, переакцентувань, надмірної уваги до незначних і суттєвих деталей, а це призводить до порушення пропорцій у відтвореній перекладачем картини національної культурної реальності й навіть іноді до часткової її деструкції [5, с. 115].

Неможна обійти увагою факт, що культурна адаптація при перекладі художньої літератури виступає однією з проблем перекладознавства, серед яких постає питання щодо передачі значень слів, властивих тій чи іншій іноземній культурі.

Перекладач, виступаючи в ролі рецептора оригіналу, намагається якомога повніше витягнути інформацію, що міститься в ньому, для чого він повинен володіти тими ж фоновими знаннями, які мають в своєму розпорядженні «носії» початкової мови. Успішне виконання функцій перекладача припускає всебічне ознайомлення з історією, культурою, літературою, звичаями, сучасним життям і іншими реаліями народу, що розмовляє початковою мовою.

На прикладі поезії «О, ніч...» Дж. Унгаретті розглянемо, яким способом О. Пахльовська вирішує питання культурної адаптації та з'ясуємо, яким чином вона пристосовує італійську літературну поетичну традицію герметиків до української.

Поезія «О, notte» («О, ніч...») [6, с. 138] Дж. Унгаретті розкриває у повній мірі велике почуття печалі. Темою лірики, за задумом автора, виступає швидкий плин часу, його мінливість, а також те, що лишається від нього. Розглянемо цей вірш детальніше:

*Dall'ampia ansia
dell'alba*

Svelata alberatura.

Dolorosi risvegli.

*Foglie, sorelle foglie,
Vi ascolto nel lamento.*

*Autunni,
Moribonde dolcezze.*

*O gioventù,
Passata è appena l'ora
del distacco.*

*Cieli alti della gioventù,
Libero slancio.*

E già sono deserto.

*Preso in questa curva
malinconia.*

*Ma la notte sperde le
lontananze.*

*Oceanici silenzi,
Astrali nidi d'illusione,*

O notte.

*В порожнечі світанків
Скелети дерев.*

*Не розхитані сходи
у вічність.*

*Голосіння в безоднях
єства
Облетілого чорного
листя.*

*Осінніх смутків
Золотистий попіл...*

*Так одлітає юність
легкокрила
З холодних темних
пагорбів душі*

*В небес туманних
Кристалічний вир.*

*В мені повільно сутеніє.
Я заблудивсь в горбатих
просторах печалі.*

*Стирає ніч всі кон-
тури і межі.*

*Океанів могутнє мов-
чання.*

*Споконвічних ілюзій
астральні зруйновані
гнізда.*

О, ніч...

Першою особливістю, адоптованою у процесі перекладу О. Є. Пахльовською є наявність великої літери на початку рядку. Відзначимо, що такий прийом автор використовує для акцентування уваги на важливості кожного слова, фрази, дії, що відбувається у житті кожної людини.

О. Пахльовська при перекладі поезії «О, ніч...» вдається до перекладацьких трансформацій: зміни структури речень, заміщення одиниць першотвору спорідненими за значенням, які є ближчими до культури та стилістичних особливостей вихідної мови. Так, наприклад, строфа «*Foglie, sorelle foglie, Vi ascolto nel lamento*», яка дослівно перекладається як «*листя, сестри-листя, я чую ваш стогін*» в процесі перекладу та застосування перекладацьких трансформацій

перетворюється на «Голосіння в безоднях ества Облетілого чорного листа».

У перекладі О. Є. Пахльовської превалює використання іменників у супроводі епітетів: *Не розхитані сходи, Голосіння облетілого чорного листа, золотистий попільюність легкокрила, темні пагорби душі, горбаті простори печалі, споконвічні ілюзії*.

Спостерігається напруга та паралель між поняттями вічного: життя та смерті: *Стирає ніч всі контури і межі (Passata è appena l'ora del distacco)*.

Від перших рядків у поезії простежується полісемія, використовується висока літературна мова, що є насиченою метафорами: *Скелети дерев; Не розхитані сходи у вічність, в горбатих просторах печалі, Споконвічних ілюзій астральні зруйновані гнізда*. Зустрічається й алітерація, наприклад, літера *а*: *Dall'ampia-ansia-dell'alba-Svelata-alberatura-Autunni-Passata-appena-l'ora-distacco-alti-slancio-già-malinconia-Astrali*, яка на українську мову передається літерою *о*: *порожнечі-нерозхитані-сходи-голосіння-безоднях-облетілого-чорного-осінніх-золотистий-попіль-одлітає-легкокрила-холодних-пагорбів-повільно-горбатих-просторах-контури-океанів-могутнє-мовчання-споконвічних-О, ніч*.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зазначити, що у процесі своєї перекладацької діяльності О. Є. Пахльовська застосовує метод стилістично-культурної адаптації.

Головною особливістю її перекладів є безсумнівно пристосування традицій однієї культури до іншої, створення умов для ефективного осягнення українським денотатом італійської літературної традиції, поетичного та прозаїчного спадку. У процесі перекладу вона орієнтується на стиль написання оригіналу, зокрема дотримання та передачі у тексті:

1. Стилiстичних фігур (метафора, епіфора, асонанс, алітерація, персоніфікація).

2. Авторських епітетів.

3. Великої літери (для акцентуації уваги на головних моментах поетичного твору).

4. Особливості епохи та умови створення певного літературного твору. Наприклад, Дж. Унгаретті в збірках 30-х рр. передає життя людської душі сміливими аналогіями, для більшої експресії він вдається до пропусків рядків, пауз; закладені в поезії герметиків гуманістичні тенденції, його негативне ставлення до фашизму дозволили видатним поетам-герметикам під впливом Руху Опору і перемоги демократичних сил вийти з полону суб'єктивізму, звернутися до пошуків нових засобів вираження.

Необхідно зауважити, що перекладачу вдалося реалізувати концепт герметичної поезії, який полягає у максимальному виявленні символічних можливостей поетичного слова, у тому числі за допомогою ускладнених аналогій, асоціацій і ритму; орієнтації на глибини суб'єктивного світу людини.

Список літератури:

1. Антологія зарубіжної поезії другої половини XIX–XX сторіччя / уклад.: Д. С. Наливайко. – К.: Навчальна книга, 2002.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособие / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС. – 2002. – 424 с.
3. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К.: Вища школа; Вид-во при Київському університеті, 2001. – 166 с.
4. Пастрик Т. Особливості функціонування мовленнєвих стратегій у контексті білінгвізму / Т. Пастрик // Психологічні перспективи. – Луцьк: Вета, 2006. – Вип. 8. – С. 42–47.
5. Пахльовська О. Є. Українсько-італійські літературні зв'язки XV–XX ст. / О. Є. Пахльовська. – К.: Наук. Думка, 1990. – 215 с.
6. Унгаретті Дж. Поезії. / Дж. Унгаретті // Всесвіт. – 1980. – Вип. № 5. – С. 133–144.
7. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.

Клевая В.В.

Мариупольский государственный университет

ПЕРЕВОДЧЕСКИЙ МЕТОД О.Е. ПАХЛЁВСКОЙ

Аннотация

В статье рассмотрено понятие «переводческий метод», определены основные характеристики исследуемого понятия. На основе научных трудов о методах, стратегиях и способах перевода, разработанных А. Д. Швейцером, Т. В. Пастриком, В. Н. Комиссаровым, определен корректный способ интерпретации понятия «переводческий метод». Охарактеризованы условия развития итальянско-украинских литературных связей, на основе которых были обозначены задачи украинского переводоведения. Выявлены стилистические особенности переводов О. Е. Пахлёвской на материале перевода герметической поэзии Дж. Унгаретти. В результате исследования был определен собственный переводческий метод О. Пахлёвской – метод стилистически-культурной адаптации.

Ключевые слова: переводческий метод, итальянско-украинские литературные связи, герметическая поэзия, стилистические особенности, стилистические фигуры, культурная адаптация, метод стилистически – культурной адаптации.

Klevana V.V.
Mariupol State University

TRANSLATION METHOD OF O.E. PAKHLOVSKA

Summary

The article deals with the concept of «translation method» and defines the main characteristics of the investigated concept. The analysis of the main strategies and methods of translation singled out by O. D. Schweizer, T. V. Pastrok and V. N. Komissarov enabled to identify the correct way of interpreting the term «translation method». The conditions of development of Italian-Ukrainian literary relations were described. The stylistic features of the translations of O. Pakhlovska on the basis of translations of the hermetic poetry of J. Ungaretti were also revealed. As a result of the study the original translation method of O. Pakhlovska – method of stylistic and cultural adaptation in the process of translation was defined.

Keywords: translation method, Italian-Ukrainian literary connections, hermetic poetry, linguistics peculiarities, stylistic figures, cultural adaptation, the method of stylistic and cultural adaptation.